

EKO

UMBERTO

IZ MINIMALNOG
DNEVNIKA

Prevele Mirjana Vlahović i Ljiljana Petrović Vesković

VULKAN
IZDAVAŠTVO
Beograd, 2019.

Naziv originala:
Umberto Eco
DIARIO MINIMO

Copyright © 2017 Giunti Editore S.p.A. Firenze-Milano

Bompiani, an imprint of Giunti Editore S.p.A.

First published under the imprint Bompiani in 1992

www.giunti.it

Translation Copyright © 2019 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-02771-6

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Vodvilj, a ne poezija, predstavlja kritiku života.¹

– Džejms Džojs

*Svi se okrenuše da pogledaju u Frantija.
A njemu, bestidniku, osmeh iskrivio lice.*

– Edmondo de Amičis

¹ Aluzija na maksimu engleskog pesnika i kritičara Metjua Arnolda po kojoj poezija predstavlja kritički prikaz života, odnosno primenu ideja na sam život; (prim. prev.)

Predgovor

GODINE 1959, U KNJIŽEVNOM ČASOPISU *Veri*, za koji su pisali mnogi od autora koji će kasnije formirati „Grupu 63“, počeo sam da objavljujem mesečnu kolumnu koju sam, podstaknut razboritošću koliko i skromnošću, nazvao *Minimalni dnevnik*. U publikaciju koja je obilovala lingvističkim eksperimentima neoavangarde i impresivnim esejima o Ezri Paundu i kineskim ideogramima, ubacivao sam stranice nesputanih razmišljanja o sporednim temama koje su često imale za cilj da parodiraju tekstove ostalih saradnika, revnosnijih od mene. Zato sam još na samom početku želeo da se izvinim čitaocima što sam napisao te stranice, namerno komične i groteskne, te stoga manje dostojne od ostatka časopisa.

Prvi tekstovi, bilo moji ili mojih prijatelja, sa stanovišta književnog žanra podsećali su na *Mitologije* Rolana Barta. Bartova knjiga pojavila se 1957. godine, mada u vreme kad sam počeo da pišem *Minimalni dnevnik* još nisam znao za nju. Da je bilo drugačije, sigurno se ne bih odvažio da te 1960. godine jedan od eseja posvetim striptizu. Takođe verujem da sam nakon upoznavanja sa Bartom iz puke smernosti napustio stil njegovih *Mitologija* i postepeno prešao na pastiš.

Imao sam još jedan dublji razlog da usvojim pastiš: ako je neoavangarda nastojala da naopačke okrene jezik svakodnevnog života i književnosti, bilo je logično da komično i groteskno postanu deo tog programa. Tradicija pastiša – koja je u Francuskoj mogla da se pohvali tako slavnim sledbenicima kao što su Prust, Keno i grupa *Ulipo* – generalno nije imala toliko sreće u italijanskoj književnosti.

Tako je došlo do toga da se *Minimalni dnevnik* pojavi na stranicama časopisa *Veri*. Nešto kasnije, 1963. godine, kada su članci koje sam objavio u dotičnom časopisu bili sabrani u knjigu, ona je objavljena pod istim naslovom, mada njen sadržaj nije predstavljao dnevnik u uobičajenom smislu. Ta knjiga je prošla kroz nekoliko redaktura i poslužila kao osnova za verziju koja je trenutno pred vama.

Poput svih komičnih spisa, parodija je neminovno povezana sa prostorom i vremenom. Tragične priče o Edipu i Antigoni i dalje nas dotiču, ali ako nismo dovoljno upućeni u kulturu klasične Atine, zbuniće nas mnoge od Aristofanovih aluzija. Izvinjavam se što koristim tako slavne primere, ali kroz njih mogu lakše da predočim svoju poentu.

Mada sadržaj ove knjige predstavlja izbor, i mada je nekoliko izrazito „italijanskih“ članaka izostavljeno, osećam da stranom čitaocu dugujem neku reč objašnjenja. Ako počnete da objašnjavate neki vic, to neminovno ubija njegovu efektnost; ali – *si parva licet componere magnis*² – mnoge od Panurgovih³ reči ostaju nepojmljive bez fusnote u kojoj se objašnjava da je on govorio jezikom Sorbone.

„Babita“ je zamišljena kao parodija na Nabokovljevu *Lolitu*, uveliko zasnovana i na činjenici da ime glavnog junaka ovog romana u italijanskom prevodu glasi Umberto Umberto.⁴ Naravno, moja parodija nije toliko usmerena na Nabokova koliko na italijanski prevod njegovog romana; ali smatram da je to što sam napisao, čak i prevedeno sa

² Ako je dopušteno porediti male stvari sa velikima (prim. prev.)

³ Jedan od glavnih likova iz Rableovog romana *Gargantua i Pantagruel* (prim. prev.)

⁴ U originalnoj verziji romana ime glavnog junaka je Humbert Humbert (prim. prev.)

italijanskog, i dalje čitljivo. Parodija se odvija u malim varošima Pijemonta, oblasti u kojoj sam rođen.

U „Fragmentima“ sam, kao što je očigledno, koristio reči popularnih italijanskih pesama, koje su u prevodu zamenjene američkim ekvivalentima. Međutim, u poslednjem citatu, italijanske pesme se mešaju sa Šekspirom (u originalu sam, umesto Šekspira, koristio D’Anuncija).

Majk Bondorno, mada nepoznat izvan granica Italije, pripada poznatoj međunarodnoj kategoriji, a ja ga lično i dalje smatram genijem.

„Esquisse d’un nouveau chat“ očigledno aludira na Alena Rob-Grijea i *nouveau roman*.⁵ U ovom, kao i drugim slučajevima, parodija zapravo predstavlja iskazivanje počasti.

Esej „Vesti iz raja“ predstavlja izveštaj sa onog sveta predočen kroz upotrebu aktuelnog političkog žargona. Mada napisan pre nekoliko decenija, smatram da će ovaj tekst biti razumljiv i u doba Rosa Peroa i Peta Bjukenana.

Klasici anglosaksonske antropologije (Margaret Mid, Rut Benedikt, Kreber, i tako dalje) nadahnuli su esej „Industrija i seksualna represija u padanskom društvu“, čiji sam naziv pozajmio od Malinovskog. Filozofski delovi su oplemenjeni (primereno prilagođenim) citatima Huserla,

⁵ Doslovno, „novi roman“, avangardni književni stil koji se razvio u Francuskoj tokom 1950-ih godina (prim. prev.)

Binsvanger, Hajdegera i ostalih. Paradoks Ludovikove kapije⁶ postao je obavezna tema za razmatranje na arhitektonskim odsecima nekoliko italijanskih univerziteta.

U istom maniru, esej „Kraj samo što nije“ nadahnut je društvenom kritikom Adorna i Frankfurtske škole. Određeni odlomci predstavljaju indirektno citate italijanskih autora koji su se tih godina zdušno prepustili „adornizaciji“. Poput eseja koji mu prethodi, ovaj tekst predstavlja ogled na polju, kako to danas nazivamo, „alternativne antropologije“ (ne svet drugih sagledan kroz naše oči, već naš svet sagledan očima drugih). Monteskje je to već uradio u *Pismima iz Persije*. Pre izvesnog vremena, grupa antropologa pozvala je afričke istraživače da posete Francusku kako bi se upoznali sa francuskim načinom života. Afrikanci su, na primer, bili zapanjeni spoznajom da Francuzi imaju običaj da izvode svoje pse u šetnju.

Naslov „Moja egzaminacija...“ predstavlja gotovo doslovnu repliku naslova čuvene zbirke eseja o *Fineganovom bdenju*. Imajući u vidu sve stilove književne kritike koji su bili u modi na američkim univerzitetima pre nekoliko decenija (od nove kritike do različitih oblika simboličke kritike, uz određene nagoveštaje Eliota), takve stavove preinterpretiranja primenio sam na najčuveniji

⁶ *Porta Ludovica*, Ludovikova kapija, stara kapija grada Milana nazvana po Ludoviku Sforci. Ovaj naziv se danas odnosi na milansku četvrt gde se nekad nalazila kapija; (prim. prev.)

italijanski roman devetnaestog veka. Većina čitalaca nije čula za roman *I promessi sposi* (mada je on dostupan u prevodu, pod nazivom *Verenici*), ali biće dovoljno da kažem da je moje džojsovsko tumačenje ovde primenjeno na klasično književno delo s početka devetnaestog veka koje po svom stilu i narativu više podseća (na primer) na Voltera Skota nego na Džojisa. Danas shvatam da mnogi ogleđi na polju „dekonstruktivnog čitanja“ deluju kao da su nadahnuti mojom parodijom. To je zapravo misija parodije: ona nikad ne sme da zazire od preterivanja. Ako je njena meta ispravna, ona naprosto najavljuje ono što će drugi kasnije proizvesti, gotovo bestidno, sa hladnom i deklarativnom ozbiljnošću.

Umberto Eko

Babita

RUKOPIS KOJI SE NALAZI PRED vama dobio sam od upravnika zatvora u jednoj varoši u Pijemontu. Ne baš pouzdani podaci o tajanstvenom zatvoreniku koji je u zatvorskoj ćeliji ostavio te papire, tama koja obavija piščevu sudbinu, neobjašnjiva uzdržanost svih čiji se put ukrstio sa putem čoveka koji je napisao naredne stranice, nalažu nam da se zadovoljimo onim što znamo; takođe treba da budemo zadovoljni što je makar nešto ostalo od tog rukopisa – nakon susreta sa proždrljivim zatvorskim pacovima – jer čak i pod takvim okolnostima čitalac može da stekne izvestan uvid u vanserijsku priču dotičnog Umberta Umberta (osim ako tajanstveni zarobljenik nekim slučajem nije Vladimir Nabokov, koji je paradoksalno prebegao u regiju Lange, pa nam ovaj rukopis otkriva

drugo kameleonsko lice njegovog razvrata) i da iz nje izvuče skrivenu pouku: da se pod libertinskom odorom skriva neka uzvišenija moralnost.

Babita. Cvetu mladosti moje, agonijo mojih noći. Da li ću te ikad više videti? Babita. Babita. Ba-bi-ta. Tri sloga, od kojih drugi i treći tvore deminutiv, kao da protivreče prvom. Bab. Ita. Babita, misliću na tebe sve dok se slika tvoja u senku ne pretvori, a grob ti postane večno konačište.

Zovem se Umberto Umberto. U vreme kad se desio presudni događaj, smelo sam se prepuštao mladalačkom trijumfu. Po svedočenju ljudi koji su me tada poznavali, dragi čitaoče, a ne ovih koji me sada viđaju, u ovoj ćeliji, ubogog i zapuštenog, sa prvim tragovima krute proročke brade na obrazima... elem, po priči onih koji su me tada poznavali, bio sam skoro kao *efeb*,⁷ sa primesom melanholije za koju su po svoj prilici bili zaslužni mediteranski hromozomi nekog kalabrijskog pretka. Devojke koje sam tada sretao žudele su za mnoom svom silinom svojih tek napupelih materica, prenoseći me u zemnu patnju svojih usamljenih noći. Ali jedva da se sećam tih devojaka, jer sam negde u to vreme upao u strašne ralje sasvim

⁷ U staroj Grčkoj, termin za mladića starosti između osamnaest i dvadeset godina, kao i za društveni status rezervisan za to životno doba (prim. prev.)

drugačije strasti; moje oči bi tek nevoljno okrznule njihove obraze, pozlaćene svilenkastim prozirnim paperjem pod iskošenim zracima zalazećeg sunca.

Voleo sam, dragi čitaocē, dragi prijatelju! Sa ludošću svojih žudnih godina, voleo sam one koje bi ti u svojoj tromoj lakomislenosti nazvao „matorkama“. Iz najdubljeg lavirinta svog bezbradog bića, žudeo sam za ženama koje su nosile stroge neumoljive ožiljke starosti, koje su se povijale od fatalnog ritma svojih osamdeset godina, čija su tela bila stravično podrivena senkom propadanja. Da bih označio ta stvorenja koja su od mnogih zanemarena, koja su zaboravljena u pohotnoj ravnodušnosti tipičnih *uživalaca* jedrih friulskih mlekarica od dvadeset pet leta, ovde ću, dragi čitaocē – ponovo pritisnut refluksom nametljivog znanja koje blokira i zaustavlja svaki bezazlen čin u koji bih mogao da se upustim – upotrebiti termin koji sam, iskreno se nadam, odabrao sa dovoljnom preciznošću: *nornete*.⁸

O, kako mogu da objasnim tebi koji si sklon da me tako olako osudiš (*toi, hypocrite lecteur, mon semblable, mon frère!*)⁹ primamljivost jutarnjeg plena koji se podatno nudi prevejanom obožavaocu *norneta* u močvari našeg pokopanog sveta? Kako to da prenesem tebi koji špartaš kroz

⁸ Aluzija na *Norne*, nordijske boginje sudbine (prim. prev.)

⁹ Tebi, licemerni čitaocē, družē moj i brate (prim. prev.)

popodnevene vrtove u banalnoj potrazi za tek napupelim devicama? Šta ti znaš o tom pritajenom, senovitom, iscerenom lovu u koji se ljubitelj norneta upušta po klupama vremešnih parkova, u mirisnom polumraku bazilika, na pošljunčenim stazama perifernih grobalja, na uglu staračkog doma, svake nedelje u tačno određeno vreme, pred vratima svratišta, u pevušavim povorkama parohijskih litija, na dobrotvornim bazarima, vrebajući u ljubavnim zasedama, napetim i – avaj – nepodnošljivo čednim, nadajući se da će uhvatiti bolji pogled na ta lica izbrazdana vulkanskim borama, vodnjikave oči zamućene mrenom, grčevite titraje suvih usana utonulih u prefinjenu depresiju krezubih usnih dupalja, usne koje povremeno oživljavaju u svetlucavim izlivima pljuvačne ekstaze, te ponosne čvornovate šake, nervozne i pohotljivo uzdrhtale, izazovne, sa prstima koji beskrajno lagano prebiraju po brojanicama!

Mogu li ikako da opišem, čitaoče moj i prijatelju, razdiruće očajanje koje ti se razlije kroz utrobu kad spaziš taj nedostižni plen, grčevito drhtanje koje te obuzme pri kratkom prolaznom dodiru: ćuškanje laktom u prepunom tramvaju – „Oprostite, gospodo, da li želite da sednete?“ Oh, satanski prijatelju, kako si se samo drznuo da prihvatiš vlažan pogled zahvalnosti praćen rečima, „Hvala, mladiću, tako si ljubazan!“, dok u sebi izgaraš od želje da se na licu mesta prepustiš bahanalijskoj drami

posedovanja – jedva osetan dodir časnog kolena dok diskretno kliziš nogom između dva reda sedišta u skoro praznoj bioskopskoj dvorani u komšiluku, nežan ali kontrolisan stisak – u sporadičnim trenucima ekstremnog kontakta! – dok pridržiš skeletnu ruku bakute kojoj si pomogao na pešačkom prelazu sa nadobudnom brižnošću vođe mladih izviđača.

Moja prevrtljiva dokona mladost podarila mi je i druge susrete. Kao što rekoh, imao sam prijatnu spoljašnjost, sa zagasitim tenom i nežnim držanjem devičanca pritisnutog delikatnom muškošću. Ne mogu reći da nisam znao za mladalačku ljubav, ali sam se tome prepuštao kao da plaćam danak, da ispunjavam neminovna potraživanja svojih godina. Sećam se jedne majske večeri, nešto pre sutona, kad sam u vrtu jedne gospodske vile – bilo je to u regiji Vazeze, nedaleko od jezera koje je dobijalo crvenu boju pod zamirućom svetlošću sunca – ležao u senci nekog grmlja sa goluždravom šesnaestogodišnjakinjom, pegavom i bespomoćnom, obuzetom zastrašujućim vrtlogom emocija usmerenih na moju malenkost. I baš u tom trenutku, dok sam joj malodušno darivao čarobni štapić svoje stasale muškosti, ugledao sam, čitaoče moj, na jednom od prozora na spratu, siluetu oronule bakute presavijene skoro napola kako niz nogu svlači dugu bezobličnu pamučnu čarapu. Taj zapanjujući prizor, otečeni ženski

ekstremitet prošaran kvrgavim mermernim venama, milovan nezgrapnim pokretom staračkih šaka koje svlače glomazni komad odeće, izgledao je (u mojim pohotljivim očima!) kao brutalan i zavisti dostojan falus obasut devičanskim milovanjem: i u tom trenutku, obuzet ekstazom udvostručenom usled daljine, prosto sam eksplodirao, boreći se za dah, u izlivu biološkog pristanka koji je dotična devojka (glupi punoglavče, kako sam te samo mrzeo!) dočekala strasnim ječanjem, kao da sam time odao počast njenim mlakim dražima.

Da li si tada ili ikada shvatila, tupoglavi instrumentu preusmerene strasti, da si uživala u hrani sa tuđe trpeze, ili si vođena zamućenom taštinom svojih nezrelih godina u meni videla vatrenog i nezaboravnog saučesnika u grehu? Već sutradan si otišla sa svojom porodicom i nedelju dana kasnije dobio sam dopisnicu koju si potpisala rečima „tvoja *stara* prijateljica“. Jesi li možda naslutila istinu, otkrivajući svoju pronicljivost kroz brižljivu upotrebu tog prideva, ili je to pak bila samo hrabra upotreba žargona, izraz gorljive gimnazijalke koja buntovno odbacuje doličan epistolarni stil?

Ah, kako sam posle toga, uzdrhtalog tela, zurio u svaki prozor sa nadom da ću nazreti mlohavu siluetu osamdesetogodišnje bakute u kadi! Koliko sam se večeri, zaklonjen iza nekog stabla, prepuštao vrhuncu svog usamljeničkog

razvrata, pogleda prikovanog za senku koja se ocrtavala na zavesi, senku neke starice, zatečene usred obroka, dok dražesno mulja hranu po ustima! I kakvo bi me samo razočaranje obuzelo, trenutno i razorno (*tiens, donc, le salaud!*),¹⁰ kad bi ta figura, izronivši iz varljivog pozorišta senki, prišla simsu i pokazala se u svom istinskom izdanju, kao naga balerina sa nabreklih grudima i preplanulim bedrima andaluzijske kobile!

I tako sam mesecima i godinama jurcao, nezasićen i nezadovoljen, u jalovom pohodu na ljupke nornete, ulovljen u porivu, neuništivom porivu, siguran sam u to, koji se rodio zajedno sa mnom onog časa kad me je matora krezuba babica – gonjen očajničkom potrebom, moj otac je u tako sitne sate uspeo da pronađe samo tu babuskeru, sa jednom nogom u grobu! – izbacila iz sluzave tamnice majčinske utrobe i razotkrila mi, u sam osvit mog života, svoju besmrtnu pojavu – ukazavši se preda mnom kao *jeune parque*.¹¹

Ne tražim opravdanje od tebe koji ovo čitaš (*à la guerre comme à la guerre*);¹² samo ti objašnjavam koliko je neminovan bio sticaj okolnosti koje su me dovele do konačnog trijumfa.

¹⁰ Eto ti, kopile! (prim. prev.)

¹¹ Aluzija na pesmu Pola Valerija *La jeune Parque* (Mlada Sudađa); Parke su u rimskoj mitologiji boginje usuda; (prim. prev.)

¹² „U ratu je sve dopušteno“; (prim. prev.)

Soare na koji sam te večeri bio pozvan predstavljao je trulu zabavu sa mnogo vaćarenja između mladih manekenki i bubuljičavih studenata. Njišuća raskalašnost uspaljenih devica, nehajno nuđenje grudi koje su u vrtlogu plesa kipele iz raskopčanih dekoltea, prosto su me zgrozili. Već sam naumio da uteknem sa tog mesta banalnog opštenja između još nedirnutih prepona kad je neki kreštav prodoran glas (da li ću ikad moći da opišem taj vrtoglavi ton, to hrapavo survavanje glasnih žica, odavno izlizanih, *allure suprême de ce cri centenaire?*),¹³ drhtavi lament jedne prastare žene, naterao sve prisutne da utonu u muk. I tad sam je ugledao kako stoji pred vratima, sa licem daleke Norne koje je obeležilo moj natalni šok, sa slivajućim entuzijazmom lascivno belih lokni, ukrućenim telom ispod nategnutog platna male prosenjene crne haljine iz koje je štrčalo mnoštvo oštrih uglova, tanušnim nogama povijenim u suprotno okrenute lukove, krhkom linijom ranjive butne kosti koja se ocrtavala ispod prastare smernosti časno iznošene odeće.

Bezlična devica koja nas je te noći pozvala u svoj dom odgovorila je na taj prepad stavom trpeljive učtivosti. Samo je podigla oči ka nebu i rekla, „Ovo je moja baka...“

¹³ Vrhunska draž stoletnog vriska; (prim. prev.)